

OVERWINTERENDE ROOFVOGELS OP DE
BEVELANDEN

1999 / 2000

INHOUD

1 Inleiding

2 Werkwijze

3 Inventarisatiegebied

4 Resultaten

4.1 Kartering & losse waarnemingen

4.2 Slaapplaatstellingen & losse waarnemingen Kiekendieven

5 Conclusies en aanbevelingen

Dankwoord

Literatuur

1 Inleiding

Sinds de winter van 1995/1996 worden overwinterende roofvogels op de Bevelanden geïnventariseerd. Dit gebeurde mede op initiatief van de roofvogelwerkgroep Zeeland om het belang van verschillende gebieden voor roofvogels te onderzoeken. Uitvoering van de tellingen op de Bevelanden geschiedde door leden van KNNV Vogelwerkgroep de Bevelanden en een aantal andere Bevelanders, de tellingen werden gecoördineerd door Wout Bassie. Bijeenkomen van gegevens en verslaglegging gebeurde steeds door Wout Bassie; alleen dit verslag werd samengesteld door Mark Hoekstein.

2 Werkwijze

In het seizoen 1999 / 2000 werd, evenals voorgaande jaren, uitgegaan van de "Instructie onderzoek naar overwinterende roofvogels in Zeeland" (Castelijns, 1996).

De onderzoeksinspanning was verdeeld over een aantal waarnemers, die elk een 'eigen' gebied kregen toegewezen.

Het onderzoek bestond uit drie delen:

1) **Karteren van winterterritoria van Buizerd, Torenvalk en Slechtvalk.**

Van Buizerd, Torenvalk en Slechtvalk zijn de winterterritoria goed te karteren. Enkele andere soorten, met name Sperwer en Smelleken, kennen waarschijnlijk eveneens winterterritoria.

Door gebrek aan kennis omtrent methodiek en beschikbare tijd is nagelaten deze soorten integraal te karteren.

De voornaamste onderzoeksperiode betreft december en januari, met nadruk op 15 december t/m 15 januari. Een relatief korte periode heeft als voordeel dat zo min mogelijk risico bestaat door verplaatsen van territoria in verband met strenge vorst en dergelijke. Gedurende de periode diende het gebied 4 maal doorkruist te worden. Tijdens de inventarisatierondes werd elke Buizerd, Torenvalk en Slechtvalk op kaart ingetekend, voor zover mogelijk met aantekeningen over kleeft en eventueel gedrag.

Met betrekking tot de Slechtvalk zijn aanvullende gegevens gebruikt om tot een totaaloverzicht van de Bevelanden te komen. Ook van het Smelleken is getracht de waarnemingen tot territoria te herleiden.

2) **Slaapplaatsstellingen Kiekendieven**

Gedurende vier avonden werd bij bekende (voormalige) slaappleaatsen van Kiekendieven gepost. Doorgaans gaat het daarbij om Blauwe Kiekendieven, echter ook Bruine Kiekendieven maken gebruik van dezelfde en vergelijkbare slaappleaatsen. Genoteerd werden het aantal aankomende vogels en er werden aantekeningen gemaakt betreffende het verenkleed.

3) **Losse waarnemingen**

Gedurende de tellingen van 1) en 2) en verder op elk moment dat waarnemers in het veld waren konden losse waarnemingen genoteerd worden. Hierbij gaat het vooral om de moeilijker te karteren en meer bijzondere soorten.

3 Het inventarisatiegebied

Nadat in de eerste onderzoeksjaren steeds een verschillend oppervlak werd gekarteerd is getracht dit jaar hetzelfde oppervlak als het seizoen 1998 / 1999 te onderzoeken. Toen werd voor het eerst een groot aaneensluitend gebied gekarteerd. Dit zou gegevens waardevoller maken omdat veranderingen van jaar op jaar goed gevolgd kunnen worden. In praktijk zijn de tellingen niet geheel volgens planning uitgevoerd zodat de directe vergelijkbaarheid niet volledig mogelijk is.

Het totaal onderzochte gebied beslaat circa 315 km², de oppervlaktes zijn geschat op basis van door waarnemers aangeleverd kaartmateriaal met daarop (soms aangepaste) begrenzingen.

Het inventarisatiegebied beslaat geheel Noord-Beveland, m.u.v. de Goudplaat en grote delen van Zuid-Beveland. Vooral de veraf gelegen delen van de Hals van Zuid-Beveland werden niet gekarteerd, er vonden wel slaapplaatstellingen plaats. Zie figuur 1.

Figuur 1. Gekarteerde delen van de Bevelanden betreffende winterterritoria van Buizerd, Torenvalk en Slechtvalk. Zie paragraaf 4.1 voor benaming van de gebieden.

4 Resultaten

4.1 Kartering & losse waarnemingen

Buizerd & Torenvalk

Van de acht uitgegeven gebieden werden van zes gegevens ontvangen. De gegevens zijn deels als stippenkaarten aangeleverd, deels als totalen en deels als losse gegevens. Gezien het ontbreken van en verschil in gegevens bleek niet mogelijk om volledige stippenkaarten te maken zoals voorgaande jaren gebruikelijk was. Daarom is gekozen om slechts totalen en dichtheden per deelgebied te presenteren.

Tabel 1. Aantallen en dichtheden van Buizerd en Torenvalk in de gekarteerde gebieden op de Bevelanden, winter 1999/2000.

nummer gebied	oppervlak km ²	naam gebied	aantal Buizerd	aantal Torenvalk	dichtheid Buizerd n/km ²	dichtheid Torenvalk n/km ²
I	96	Noord-Beveland	38	37	0,40	0,39
II a	7	Oostbevelandpolder eo	10	5	1,43	0,71
II b	11	Wilhelminapolder-west	21	5	1,91	0,45
III	50	Zak west	52	17	1,04	0,34
IV	47	Zak zuid	39	19	0,83	0,40
V	37	Zak oost	17	18	0,46	0,49
VI	40	Kapelse Moer eo	11	12	0,28	0,30
VIII	12	Oostdijk eo	15	5	1,25	0,42
X	15	Nisse eo	3	4	0,20	0,27
Totaal	315	TOTAAL	206	122	0,65	0,39

In tabel 1 is het resultaat van de kartering van Buizerd en Torenvalk weergegeven. De dichtheid van de Buizerd is aanmerkelijk hoger dan in het voorgaande seizoen, namelijk gemiddeld 0,65 tegen 0,50 per km², een stijging van 33%. De dichtheid van de Torenvalk is wat gedaald, 0,39 tegen 0,49 per km², hierbij speelt vooral de daling op Noord-Beveland (van 61 naar 37 vogels!) een grote rol. Op Noord-Beveland lag de dichtheid van de Torenvalk na een groei gedurende de jaren 1995/1997 in de winters van '97/'98 en '98/'99 op een wat hoger peil. Overigens lijkt de winterpopulatie op Noord-Beveland in het begin van de winter van 2000/2001 weer wat op het peil van '97/'98 en '98/'99 terug te komen.

De dichtheid van de Buizerd in vooral de westelijke Wilhelminapolder is erg hoog, de dichtheid van bijna twee vogels per km² wordt nergens anders benaderd. Opvallend laag zijn daarentegen de dichtheden van Buizerd en Torenvalk in de omgeving van Nisse en de omgeving van Kapelle.

De dichtheid van de Torenvalk in de Zak en de Kapelse moer tezamen was voorgaand seizoen 0,49 per km². Dit seizoen is de dichtheid in ongeveer hetzelfde gebied gemiddeld iets minder dan 0,4 per km².

Omdat de gekarteerde deelgebieden in veel gevallen toch weer afwijken van die in de voorgaande jaren is afgezien van een volledig meerjarenoverzicht per deelgebied.

Op grond van de berekende dichtheden kunnen de totale aantallen Buizerds en Torenvalken op de Bevelanden geschat worden. Uitgaande van een oppervlak van ca. 470 km² en komen we op een schatting van ongeveer 300 Buizerds en 200 Torenvalken.

Slechtvalk

Op grond van de beschikbare waarnemingen kunnen 14 (!) winterterritoria worden aangenomen. Enkele daarvan zijn al jaren vaste stekken.

De territoria zijn:

- 1) Neeltje Jans, adult, soms is een vogel rustend op de reservepijler te zien.
- 2) Haringvreter, een vrouwtje. Vorig seizoen zouden er twee op de Haringvreter hebben gezeten.
- 3) Middelplaten. Meermalen één adulte vogel, éénmaal zelfs twee tegelijk, daarom 2 territoria aangenomen. Mogelijk ging het om een rondzwerfende vogel.
- 4) Middelplaten, zie nr. 3.
- 5) Kwistenburg, vier waarnemingen.
- 6) Wilhelminapolder bij Oosterschenge. Een tweede vogel die soms in de Wilhelminapolder is gezien betreft mogelijk de vogel van Kwistenburg, die vaak afwezig was.
- 7) Nieuwdorp, in de polders. Een tweede daar waargenomen vogel die later naar het Sloegebied vloog is bij het territorium 8) gerekend.
- 8) Sloegebied. Een adulte man zat meermalen op de kerncentrale. (NB deze vogel schijnt er vrijwel het gehele jaar aanwezig te zijn!)
- 9) Zuidgors / Plaat van Baarland
- 10) Yerseke en Kapelse Moer. Een adulte vrouw werd aan beide zijden van het kanaal meermalen gezien.
- 11) Oostdijk. Hier werd tweemaal een Slechtvalk waargenomen.
- 12) Rattekaai
- 13) Markiezaat, langs de surfplas op hoogspanningsmasten is een vaste stek van één, soms twee vogels. (In oktober 2000 werden in het gehele Markiezaat, inclusief het Brabantse deel, zeker vier Slechtvalken gezien.)
- 14) Markiezaat, zie 13).

Uit de verschillende waarnemingen komen enkele duidelijke territoria naar voren, de vogels hebben een (of meer) vaste zitplaats(en) en zijn daar redelijk goed te observeren. Dan is vaak ook geslacht en leeftijd vast te stellen. In andere gevallen zijn de omstandigheden minder gunstig en daardoor de conclusies minder eenduidig.

Onbekend is bijvoorbeeld hoe ver vogels vanaf hun vaste stek op jacht gaan en of ze in een jachtgebied dan misschien weer andere vaste zitplaatsen hebben. Zo werd enkele jaren terug een Slechtvalk zittend en jagend geobserveerd bij het schor van Rammekens (westelijk Sloegebied), daarna vloog de vogel in noordelijke richting weg en kon gevolgd worden tot vlak bij het Veerse Meer. Losse waarnemingen van een vogel in het Sloe en een bij het Veerse Meer zouden anders al snel tot de conclusie van twee territoria leiden!

Toch lijkt het totaal van 14 territoria een goede benadering van het werkelijke aantal Slechtvalken in ons werkgebied. Opmerkelijke 'witte vlek' is het Schor van Waarde, waar vorig seizoen wel een Slechtvalk verbleef. Misschien dat dit verklaard kan worden door geringe waarnemingsintensiteit aldaar.

Ook de noordkust van Noord-Beveland is een 'wit' gebied. Dit lijkt reëel. Hoewel er jaarlijks toch wel één of enkele waarnemingen van Slechtvalken gedaan worden blijft het altijd bij deze sporadische ontmoetingen, ondanks dat hier toch regelmatig gevogeld is. Een goede verklaring voor de afwezigheid lijkt te zijn dat er te weinig rust in het gebied is.

Tenslotte werd op de Zeelandbrug eenmaal een adulte Slechtvalk gezien die bijna op de reling neerstreek. Deze waarneming leek onvoldoende voor een winterterritorium.

Op Neeltje Jans werd een Slechtvalk gezien met kenmerken van de noordoostelijke vorm 'calidus'. Enkele jaren eerder werd deze hier ook eens gezien. Opmerkelijk is verder de waarne-

ming van twee Slechtvalken die samen een duif plukten tussen Lewedorp en 's Heerenhoek Slechtvalken worden in de winterkwartieren zelden (vreedzaam) samen gezien. Aardig te vermelden is dat in het broedseizoen van 2000 in totaal 22 jonge slechtvalken zijn uitgevlogen in Nederland, alle voorzien van een oranje kleurring met inscriptie (Anonymus 2000).

Smelleken

Op grond van de beschikbare waarnemingen kunnen 13 winterterritoria worden aangenomen.

De territoria zijn:

- 1) Neeltje Jans
- 2) Schotsman
- 3) Eindewege
- 4) Nisse / Ganzenreservaat
- 5) Wilhelminapolder, mannetje
- 6) Wilhelminapolder
- 7) Ellewoutsdijk / Zuidgors, tijdens een slaaplaatstelling van Kiekendieven werd een jong mannetje fraai jagend gezien. op een andere dag was er een adult vrouwtje aanwezig.
- 8) Zuidgors, zie 6)
- 9) Kapelse Moer, mannetje
- 10) Yerseke Moer, vrouwtje
- 11) Oostdijk
- 12) Rattekaai
- 13) Markiezaat

De territoria zijn doorgaans toegekend aan de hand van slechts één of enkele waarnemingen. Of het dus gaat om echt vaste territoria is niet duidelijk. Het is mogelijk dat Smellekens soms grote afstanden afleggen, ze vliegen snel en gemakkelijk. Smellekens zijn door hun formaat en gedrag lastig waar te nemen. Nauwkeurig vastleggen van territoria vereist ervaring met het gedrag en voorkomen van de soort en een aanzienlijke tijdsinvestering.

Gezien enerzijds de kans op dubbeltellingen en anderzijds de geringe waarneemkans worden hier geen schatting gemaakt van het aantal Smellekens op de Bevelanden.

Sperwer

Net als voorgaand seizoen werden vele tientallen waarnemingen van Sperwers gedaan in allerlei biotopen. Sommige waarnemers noteren hun waarnemingen niet (allemaal). omdat bovendien niet duidelijk is wat de betekenis is van sperwer-waarnemingen en zeker is dat er grote overlap in 'winterterritoria' zijn de gegevens verder net opgenomen.

Figuur 2. Winterterritoria Slechtvalk in het seizoen '99/'00.

Figuur 3. Winterterritoria Smelleken in het seizoen '99/'00.

4.2 Slaaplaatstellingen & losse waarnemingen Kiekendieven

In de hiernavolgende tabellen staan de resultaten van de Kiekendieventellingen vermeld. Op het Zuidgors werd ook eind september geteld, toen bleken er een flink aantal Bruine Kiekendieven te overnachten. De periode van de waarnemingen vallen middenin de trektijd van de Bruine Kiekendief, in oktober is de soort al aanmerkelijk schaarser.

	Blauwe Kiekendief			Bruine Kiekendief
	vrw / juv	man	totaal	vrw / juv
12-dec	2	1	3	1
20-dec	2	1	3	1
9-jan	2	1	3	
23-jan	3	2	5	

Vlietpolder
geteld, geen waarnemingen

	Blauwe Kiekendief		
	vrw / juv	man	totaal
17-nov	5	3	8
8-jan	17	2	19
23-jan	20	2	22
3-mrt	6	3	9

	Blauwe Kiekendief			Bruine Kiekendief
	vrw / juv	man	totaal	totaal
26-sep				20
28-sep				15
11-dec	3	2	5	
18-dec	2	2	4	
8-jan	2	2	4	
9-jan	1	2	3	
22-jan	0	0	0	

Bekijken we de reeks van slaaplaatstellingen over de afgelopen jaren dan zien we dat de winter '99/'00 een 'gewoon' jaar was. Wel bleken de aantallen van de Rattekaai hoger dan voorgaande jaren. Verheugend is te zien dat de de slaaplaats Haringvreter weer bezet is, nadat deze in '98/'99 verlaten leek.

telling nr.	'87/'88				'96/'97				'97/'98				'98/'99				'99/'00			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
Haringvreter					3	7	8		2	4	0	0	0	0	0	0	3	3	3	5
Rattekaai	4	1	4		8	7	5		4	2	3	4	2	9	8	16	8	19	22	9
Rietput	2	5	5		0	3	3		0	4	4		0	5	5	3				
Schor van Waarde					0	3			3	0	4	4	0	0	0	0				
Vlietpolder	5	4	4	6	0	2	2		1	1			0	0	0	0	0	0	0	0
Zuidgors			4		9	22	14		4	1	2	1	6	4	4		5	4	4	0
Totaal	5	10	14	15	0	23	41	32	13	8	14	13	2	20	17	23	16	26	29	14
Maximum				15			41				14				23					26

Figuur 4. Locaties van slaapplaatstellingen Kiekendieven in het seizoen '99/'00.

Blauwe Kiekendief

Bij een groot deel van de waarnemingen van Blauwe Kiekendieven werd iets vermeld over het geslacht en/of leeftijd. Nu is dit moeilijker dan het lijkt. Wat men namelijk meestal "adulte mannetjes" noemt zijn in het Deltagebied vrijwel altijd 2^e winter vogels (1½ jaar oud). In ideale omstandigheden blijkt de rug namelijk niet mooi grijs (adult) maar vaal bruingrijs (2^e w.) te zijn. Dat (volwassen) vrouwtjes en jonge vogels moeilijk uit elkaar te houden zijn is beter bekend. Het kleed van jonge vogels lijkt zeer veel op dat van de volwassen vrouwtjes. Vogels in hun 1^e winter (mannetjes en vrouwtjes) zijn onder goede omstandigheden te herkennen. Wat oudere (nog onvolwassen) vrouwtjes praktisch niet. Jonge mannetjes zijn met enige ervaring op grond van hun kleine formaat van de (jonge of oudere) vrouwtjes te onderscheiden.

In praktijk is bij een onderzoek als dit alleen onderscheid tussen vogels in 'mankleed' (dus 2^e w mannetjes en ouder) en vogels in vrouwkleed (adulte vrouwtjes en jongen) hanteerbaar. Van de 105 waarnemingen van Blauwe Kiekendieven waren er 63 in 'vrouwkleed', 27 in 'mankleed' en 5 onbekend. Dit komt neer op 27% in 'mankleed'. Omdat onder deze waarnemingen zeker een (groot) aantal dubbeltellingen voorkomt kunnen we ook kijken naar het maximaal aantal vogels op de verschillende slaapplaatsen. Dit betreft een totaal van 26 vogels in 'vrouwkleed' en 7 in 'mankleed'. Dan komen we op 21% in 'mankleed'. Het percentage 'mankleed' is hoog, in '98/'99 was dit 11% (hoewel niet geheel duidelijk is hoe dit getal tot stand kwam). De variatie op de Bevelanden in de jaren 1995 – 1998 was 12% tot 18% (Bassie 1999).

Het aandeel vogels in 'mankleed' in Nederland varieert per jaar en per gebied. Zo was in Denemarken 8%-14% en in het oosten van Duitsland meer dan 50% in 'mankleed' (Gensbol 1995). In Nederland bedroeg tijdens de influx van de winter '78/'79 het aandeel 37% onder 180 vogels (SOVON 1987). Een hoog percentage 'mankleed' wijst op streng winterweer in overwinteringsgebieden ten noorden van ons en eventueel op een laag broedsucces. Tijdens gewone winters proberen de mannetjes zo dicht mogelijk bij hun broedgebieden te overwinteren (Scandinavië in dit geval), bij inval van streng winterweer kunnen ze dan alsnog naar het zuiden komen.

Van de locaties van losse waarnemingen is geen volledige lijst beschikbaar.

Bruine Kiekendief

Dit jaar minimaal 10 waarnemingen, vergelijkbaar met '98/'99; echter deze winter twee mannetjes:

- 1) Haringvreter slaapplaats, 2x; net als '98/'99.
- 2) Westerschege vrouwkleed, 28-1.
- 3) Westerschege 2^e winter man, 7-12.
- 4) Oesterput, 28-11
- 5) Vlietepolder, 20-2
- 6) Markiezaat, 22-2.
- 7) Yerseke Moer, 17-1.
- 8) Oost-Bevelandpolder, winterterritorium mannetje.

Ruigpootbuizerd

Vier waarnemingen:

- 1) Rattekaai 23-1
- 2) Oostdijk, 16-12, 19-1, 19-2

Velduil

Twee waarnemingen:

- 1) Kwistenburg, oktober
- 2) Oostdijk, 10-1

Ransuil

Hoewel er zeker meer waarnemingen zijn geweest:

- 1) Kapelse Bos 23-12: 3 exx, 11-1: 9 exx.
- 2) Kapelse Moer 9-12.

Sakervalk / Lannervalk

Op 15 januari, 14 april en ook 13 juni werd een zeer grote valk met zowel kenmerken van Saker- als Lannervalk gezien in de omgeving van het Sloegebied – Ellewoutsdijk. Ook de voorafgaande winter en op enkele andere data werd de vogel in dezelfde omgeving gezien. Toen de vogel op een paaltje zat was goed te zien dat er een (restant van) een bandje om de poot zat. Zowel de ring als het uiterlijk van de vogel wijzen op een ontsnapte valkeniersvogel. Bijzonder is wel dat de vogel blijkbaar al twee jaar in het gebied rondhangt en toch maar zelden gezien of herkend wordt.

5 Conclusies en aanbevelingen

Op grond van de tellingen kan het aantal Buizerds op de hele Bevelanden geschat worden op circa 300, het aantal Torenvalken op 200, de Slechtvalk op 14. Van andere soorten zijn geen schattingen gemaakt, wel kan van het Smelleken het aantal op minstens 13 gesteld worden.

De waarnemingen van flinke aantallen overnachtende Bruine Kiekendieven eind september op het Zuidgors waren een totnogtoe onbekend fenomeen. Het zou de moeite waard zijn de komende jaren ook in andere gebieden te gaan kijken of er nog meer vergelijkbare slaapplaatsen zijn en hoe de bezetting van slaapplaatsen in de loop van het seizoen verandert.

Op moment van schrijven is bekend dat de Vogelwerkgroep de Bevelanden in het seizoen 2000 / 2001 het onderzoek niet meer voortzet zoals in dit rapport beschreven. Een discussie over hoe de opzet verbeterd kan worden lijkt daarom niet zo relevant. Toch is het goed mogelijk dat er over een aantal jaren weer een vervolg komt, daarom toch enkele opmerkingen: Belangrijk is dat zowel de tellingen zelf als de verwerking van de gegevens steeds zoveel mogelijk op een zelfde manier verloopt, zowel bij de verschillende waarnemers als in opeenvolgende jaren.

Het aanleveren van gegevens betreffende territoria aan de coördinator / degene die de verslaglegging doet kan het beste op stippenkaarten. Zulke kaarten geven een maximum aan bruikbare informatie. Daarnaast een overzicht van totalen is erg handig. Interpretatie van veldgegevens gebeurt het beste door de waarnemer zelf. Duidelijke richtlijnen daarbij zijn wel noodzakelijk. Deze werkwijze neemt de coördinator veel werk uit handen, deze kan zich vervolgens toe leggen op het overzicht. Gedetailleerde overzichten van waarnemingen van algemene soorten leveren voor de coördinator veel werk op en zijn voor dit onderzoek niet relevant. Daarnaast is het zo dat waarnemingen van te karteren soorten die buiten het 'eigen' telgebied gebeuren het beste verwerkt kunnen worden door de teller van het betreffende gebied. Deels overlappende territoriumkaarten zijn namelijk voor een derde persoon vrijwel onmogelijk te interpreteren.

Dankwoord

De volgende personen leverden een bijdrage aan de inventarisatie en het verschijnen van dit rapport: Wout Bassie, Peter Boelee, André Hannewijk, Mark Hoekstein, Alidus, Rene en Elco Jansen, Johan Jol, Belinda Kater, Piet de Keuning, Edward Minnaar, Arjen Pouwer, Gerald Rozemeijer, Richard Rozemeijer, Niels de Schipper, Peter Schout, Kees Tazelaar en Nettie Wilderom.

Literatuur

Anonymus 2000. Overig roofvogelnieuws van de WRN. Broednieuws 11, pag 2.

Bassie W. 1999. Overwinterende roofvogels op de Bevelanden 1998 / 1999. Mededeling no. 12, KNNV Vogelwerkgroep de Bevelanden.

Gensbol 1995. Roofvogels van Europa Noord-Afrika en het Midden-Oosten. Schuyt & Co, Haarlem.

SOVON 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels. SOVON, Arnhem.